

МАРИЈА В. КОЦИЋ¹
УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА ИСТОРИЈУ

ВАТИКАН ОД УТРЕХТА ДО РАШТАТА ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ КРИСТИЈАНА КОЛА, ПРЕДСТАВНИКА ВЕЛИКЕ БРИТАНИЈЕ У ВЕНЕЦИЈИ

АПСТРАКТ. У раду је анализиран став Свете столице према измењеним односима у Италији, које су уговори у Утрехту и Раштату произвели. Истраживање је утемељено на извештајима представника Велике Британије у Венецији, Кристијана Кола, који се налазе у Националном архиву у Лондону (*The National Archives at Kew Gardens, London*). Како је редовно добијао извештаје из Рима, Напуља и са Сицилије, Кол је био упознат с дешавањима у тим државама, због чега његова преписка пружа нови поглед на дешавања у Ватикану и Папској држави у целини, у појединим ставовима супротан од онога што званичне историје те епохе откривају.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Папска држава (Ватикан), Клемент XI, мир у Утрехту, Кристијан Кол, Карло VI, Сицилија, Напуљ.

¹ marijakocich@gmail.com

Рад је резултат истраживања на пројекту *Модернизација западног Балкана* (ев. бр. 177009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Рад је примљен 26. октобра 2016, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 1. марта 2017.

Рат за шпанско наслеђе (1701–1713)² представља сукоб ширих размера, чије последице нису могле да заобиђу ни Ватикан. Велики ударац, поред поменутог рата, Ватикану је нанела и политика Луја XIV (1643–1715), која је француску (Галиканску) цркву претила да одвоји од његовог утицаја. Иако су се понуде за покретање мировних преговора јављале више пута у току Рата за шпанско наслеђе,³ тек је сазивање Конгреса 12. јануара 1712. у холандском граду Утрехту најавило могући мир. Због проблема везаних за његову организацију, Конгрес је почео с радом са закашњењем од две недеље 29. јануара 1712. (Ward, 1908, стр. 439; ТММ, 1713, XXIV/№ 1, стр. 3).⁴ Владар Хабзбуршке монархије Карло VI (1711–1740) није био спреман да узме учешћа у његовом раду све док не буде добио гаранције да ће енглеско-француски прелиминарни споразум бити узет за основу покретања преговора (Ward, 1908, стр. 439). Француски преговарачи одговорили су да се морају обратити за додатне инструкције Версају (ТММ, 1713, XXIV/№1, стр. 4). Конгрес није дао очекиване резултате, због чега је био прекинут 4. априла 1712.⁵ Након тога приступило се сепаратним преговорима вођеним у Лондону и Версају, који су дали конкретније резултате. Главни разлог који је Версај навео на преговоре био је пораз француске морнарице којој су последњих година енглески приватери успели да преотму велики број пловила (Ward, 1908, стр. 439). Успех преговора, генерално гледано, зависио је од усклађивања енглеских и француских интереса, због чега је постизање њиховог споразума представљао сигуран знак да ће Конгрес успети да донесе мир Европи. Примирје између две државе потписано је 16. јула 1712. године (Ward, 1908, стр. 440), што је наговестило и могући успех преговора у Утрехту.

На положај Ватикана током преговора у Утрехту и касније значајно светло пружа преписка представника Велике Британије у Венецији, Кристијана Кола (1673–1734). Кол је једно време борао у Хагу и Рајсвику (1697–1699). Када је за амбасадора Велике

² О овом сукобу детаљније у: Frey & Frey, 1983; Frey & Frey, 1995; Falkner, 2007; Parker & Merode Westerloo, 1968; Atkinson, 1908, стр. 401–437; Frey & Frey, 1978, стр. 55–72; Frey, 1976, стр. 118–126; Lynn, 1999.

³ О тим покушајима видети: Pitt, 1971, стр. 446–461.

⁴ Пуну наслов овог месечника наведен је у попису референци на крају рада. У тексту је наведена краћа верзија другог имена овог месечника: ТММ – *The ... Monthly Mercury*, ради боље прегледности.

⁵ Према другим изворима до прекида је дошло 3. априла; ТММ, 1713, XXIV/№1, стр. 4.

Британије у Венецији 1707. изабран Чарлс Едвард Монтагју, први војвода од Манчестера (1662–1722), он је са собом повео Кола у својству свог секретара. У једном краћем периоду, током 1715. године, Кола је успело да добије положај резидента, што је потрајало док Александар Канингам није изабран за новог представника Лондона у Венецији. Године које је провео у Венецији издвајале су Кола у доброг познаваоца прилика на Апенинском полуострву. Власт у Великој Британији посебно је била заинтересована за дешавања на Сицилији и у Напуљској краљевини због њиховог стратешког положаја на Медитерану, где је ова држава настојала да ојача своје присуство,⁶ што и самој Коловој преписци даје додатну важност.

Судећи према извештајима Кристијана Кола, прилике у Риму почетком 1713. нису биле нимало повољне. Напади астме од које је Клемент XI (1700–1721) дуже време боловао, постајали су опаснији током зимских месеци. Због тога се одлучио на мере које раније није практиковао. Сменио је медикуса Ланчинија и упошлио Паула из Урбина.⁷ Кардинал Ђовани Франческо Негрони у доби од 84 године лежао је на самртној постељи, као и кардинал Ђузепе Марија Томази. Поред њих, шесторица других кардинала била је озбиљно болесна.⁸ Кол открива да је њихова болест била последица епидемије која је Римом харала последња четири месеца. Према његовим речима, у том тренутку „пола Рима било је болесно“.⁹ У британској штампи је почетком 1713. објављена вест да је 20.000 људи у Риму боловало од једне од три болести: запаљења плућа, дисајних органа и грознице (*ТММ*, 1713, XXIV/№1, стр. 18).

Прва реакција Клемента XI на решење које је Конгрес у Рашта-ту најавио било је сазивање Конгрегације 30. јануара 1713. током које су произведена четири нова кардинала. Први је био дотадашњи надбискуп Милана, Ерба Одескалки који је кардиналски шешир добио захваљујући својој породици. Други унапређени био је надбискуп Барселоне Бенедето де Сала на предлог Карла VI „као краља Шпаније“. Трећи је био надбискуп Севиље, дон Еману-

⁶ Видети: Косић, 2014, стр. 59–68.

⁷ TNA, SP, 99/60, f° 2r; Венеција, 6. јануар 1713; Користијан Кол ерлу Дармауту.

⁸ TNA, SP, 99/60, f° 2v. Кардинал Негрони и Томази убрзо су преминули; TNA, SP, 99/60, f° 10r; Венеција, 13. јануар 1713; Кристијан Кол господину Ајерсту; *ТММ*, 1713, XXIV/№1, стр. 18.

⁹ TNA, SP, 99/60, f° 10r. Детаљније о куги која је захватила Папску државу: Косић – Дајч, 2014, стр. 145–155.

ел д'Арас кога је предложио краљ Шпаније Филип V, а четврти француски опат Мелкиор де Полињак.¹⁰ Посебно се избор де Полињака могао показати опасним по британске интересе. Он је претио да се у Ватикану пробуде стари сукоби по питању верске доктрине прихваћене у англиканској цркви. Како је Кол навео, Полињак је био „препоручен од стране претендента на британски престо“. Џејмс Едвард Стјуарт који је у то време боравио у Француској наставио је да представља опасност по владавину краљице Ане (1702–1714), која се ближила крају. Због тога је Кол посебно био принуђен да мотри на дешавања у Ватикану како би Лондон на време могао да реагује у случају да се последњи Стјуарт осмели на покушај преузимања власти, што је време које је уследило и потврдило.¹¹ Херкул Јозеф Луј Туринети, маркиз де Приј¹² и монсињор Георг Јохан Молино протествовали су због његовог избора, док је Молино забранио славље у свом дому поводом именована спорних кардинала. Главни разлог његовог негодовања лежао је у чињеници што је монсињор де Полињак, премда знатно млађи од њега, био изабран за кардинала (*ТММ*, 1713, XXIV/№2, стр. 53).

Клемент XI полагао је велике наде у мир, због чега је помно пратио дешавања у Утрехту. Конгрес је наставио рад 2. фебруара 1713, док је Карло VI био незадовољан, јер његове захтеве није подржала британска влада (Ward, 1908, стр. 440). У исто време у Рим је стигао гласник из Ђенове, због чега су многи очекивали да ће овог пута бити решен сукоб између те Републике и папе поводом проповеди фратра Гранелија. Папа је настојао и да поврати Комачо који је раније припадао Папској држави, док није прешао у посед Карла VI. У томе није имао успеха, због чега му је преостало да прети ескомуникацијом која је савременицима деловала луцкасто и помало глупо (*ТММ*, 1713, XXIV/№3, стр. 93).

Немоћан да се до краја избори са свим притисцима, Клемент XI испрва је сматрао корисним потезом да се приближи Француској. Због тога је пристао да за новог бискуп Ипра буде изабран Француз, стар 28 година, наместо старог кардинала који се с тог

¹⁰ О његовом избору видети: Ottieri, 1728, III, стр. 392.

¹¹ О томе детаљније у: Коцић, 2015, стр. 9–20,

¹² Био је пореклом из Савоје. Једно време провео је у Лондону у својству амбасадора обе државе (1679–1682), затим у Бечу (1691–1701). Уз дозволу војводе од Савоје прешао је у службу Беча, који га је именовао за амбасадора у Риму (1708–1714). Од 1716. до 1724, уз прекиде, службовао је као гувернер аустријске Холандије.

положаја морао повући „због добробити вере“.¹³ У Коловој службеној преписци тај избор правдан је страхом Клемента XI да би град могао да припадне Холанђанима¹⁴ те би у том случају изгубио право да именује свештенике у њему. До тада се папа преко кардинала Пјетра Отобонија у више наврата обраћао Лују XIV, молбом да протера Холанђане и друге протестанте из Лијежа.¹⁵

Клемента XI највише је погађала незаинтересованост представника Филипа V и Карла VI на Конгресу према интересима Свете столице. Због тога је у Утрехт послао грофа Пасионеија да заступа њене интересе, али он није укључен у преговоре (ТММ, 1713, XXIV/№3, стр. 92). Кол је изражавао искрено уверење да ће преговори у Утрехту успети да окончају рат „добрим миром за целу Европу“.¹⁶ У том нагађању показао се у праву. Мир је склопљен 14. марта 1713. Гроф Филип Лудвиг Венцел фон Синзендорф (1671–1742) у име Карла VI требало је да нареди повлачење немачке војске из Каталоније, као и да се обавезе да ће престати да подржава план о неутралности италијанских држава. Како је одбио да то учини, уговор у Утрехту потписан је без пристанка представника Карла VI (Ward, 1908, стр. 440; Ottieri, III, стр. 395; Pitt, 1971, стр. 446–479).

Мир у Утрехту чинило је више заседних уговора потписаних у том граду 11. априла 1713. године (Ottieri, 1728, III, стр. 403–413; Frey – Frey, 2005; Freschot, 1716, стр. 395 и даље). Оно што је до преговора у Утрехту било познато као шпанска Италија, након њиховог окончања постало је део Аустрије, изузев Сицилије која је постала део савојског војводства (до 1720, када је била замењена за Сардинију). Виторио Амадео II (1675–1730) успео је да поврати Ницу коју је раније окупирала француска војска. Савоја је тиме постала противтежа хабзбуршком и француском утицају у том делу Полуострва (Ward, 1908, стр. 437). Карло VI успео је да поврати све територије које су раније освојили Французи, изузев леве обале Горње Рајне. Територијалним решењима у Утрехту, Холан-

¹³ TNA, SP, 99/60, f° 44r; Венеција, 24. фебруар 1713.

¹⁴ TNA, SP, 99/60, f° 47r; Венеција, 24. фебруар 1713; постскриптум је под тим датумом, док је писмо од 17. фебруара 1713; Кристијан Кол Едварду Луису. Кол наводи да је стари бискуп био добар верник, стога и одговарајућа личност за службу коју је обављао, указујући да је политички разлог превладао у одлуци о његовом уклањању.

¹⁵ TNA, SP, 99/60, f° 49r; Венеција, 3. март 1713; Кристијан Кол ерлу Дармауту.

¹⁶ TNA, SP, 99/60, f° 61r; Венеција, 17. март 1713; Кристијан Кол непознатом примаоцу.

дија је добила јаку баријеру против Француске, али је у исто време била сведена на другоразредну политичку силу. Добици Велике Британије сведени су на територије у Америци и поједине луке у Европи, попут Гибралтара (Ward, 1908, стр. 438).

Сукоб Ватикана са Савојом избио је због карактера Виторија Амадеа II који се без устезања супротставио папиним претензијама над тим острвом (ТММ, 1713, XXIV/№3, стр. 92). Кардинал Алесандро Алдобрандини који се припремао за пут у Париз, с налогом да изглади несугласице између Мадрида и Ватикана, добио је наредбу да остане у Риму. С циљем одбране британских интереса, Кол није скривао бојазан да би том одлуком француска фракција у Ватикану могла да однесе превагу. Папа се одлучио да у Француску пошаље капуцина Пјетра Тимона који је добио инструкције сличне инструкцијама Алесандра Алдобрандинија. Поред тога, он је требало да ради на превазилажењу несугласица у питањима верске доктрине.¹⁷ Из Француске је ускоро стигао позив да Алдобрандини крене у Париз, а потом у својству интернунција и у Шпанију. Карло VI одлучио је да маркиза де Прија замени грофом Венцесласом Галасом који је седам година провео као посланик у Лондону (ТММ, 1713, XXIV/№3, стр. 95). Смена је наступила у тренутку када се између Ватикана и Савоје отвара нове криза покренута намером Виторија Амадеа II да лично располаже црквеним бенефицијама, за шта је Клемент XI тврдио да једини има право.¹⁸

Уговор у Утрехту пореметио је равнотежу снага на Медитерану.¹⁹ Шпанију је свео на полуострво и Америку (Chaunu, 1977, стр. 32), утврдио Велику Британију као важног чиниоца у том делу света, док је Хабзбурзима обезбедио превласт на Апенинском полуострву. Исти споразум разбио је све наде Француске да ће се домоћи власти над Напуљском краљевином, уједно верификујући успон Савоје-Пијемонта као најзначајнијег политичког чиниоца на северу Италије. Незадовољан његовим исходом папа је априла 1713. наредио маркизу де Прију да напусти Рим. Папи се није допао ни избор грофа Галаса за новог посланика Карла VI у Риму, као ни грофа Вирлиха Филипа фон Дауна који је требало да замени Карла Боромеа на положају вицекраља Напуља. У тим

¹⁷ TNA, SP, 99/60, f° 61r–61v.

¹⁸ TNA, SP, 99/60, f° 102v; Венеција, 28. април 1713; Кристијан Кол господину Ајерсту; ТММ, 1713, XXIV/№3, стр. 92.

¹⁹ Детаљније у: Frey, M. L, 2004, стр. 371–379.

околностима, као један од израза политике коју је папа водио представљали су његови нови покушаји приближавања Француској. Одлучио је да у Париз пошаље кардинала Филипа Антонија Гвалтијерија у улози татора малом дофену, за кога је Кол навео да је гајио нескривене личне амбиције о томе да постане „други Ришеље“.²⁰ До тада је и однос Ватикана са Шпанијом запао у кризу, посебно када је Филип V одбио да прихвати избор надбискупа Барселоне де Сала за кардинала. Решен да не изгуби подршку Шпаније, папа је кардинала Алдобрандинија послао у Мадрид да испита могућност опозива ове одлуке Филипа V (ТММ, 1713, XXIV/№4, стр. 135).

Нови вицекраљ Напуљске краљевине, гроф фон Даун, стигао је у Рим 17. маја 1713, док је папа по дипломатском протоколу планирао да приреди свечани дочек. Супротно очекивањима гроф фон Даун је код капије Светог Јована пронашао кочије којима се одвезао у Фрескати, заобишавши Рим. Папа и његови поданици тим чином остали су затечени. Убрзо потом Клемент XI именован је осам нових бискупа у Напуљској краљевини, од којих су већину чинили фратри, објавивши да су размирице у вези са спорним номинацијама и Инквизицијом тиме превазиђене.²¹ Гроф фон Даун није делио исто мишљење. Он је убрзо након тога отпутовао за Напуљ, где је стигао последњих дана маја.²² Од своје појаве у Напуљу почео је да показује одлучну природу у завођењу хабзбуршке владавине, у највећој мери штетећи интересима Ватикана. Допустио је свима који су желели да напусте краљевину да оду, а они који одлуче да остану морали су да се владају по новим законима. Од расписаног паушалног пореза у висини од 400.000 круна највећи део пао је на терет свештеника, под изговором да је становништво током протеклог рата оптерећено великим порезима (ТММ, 1713, XXIV/№6, стр. 228). Одлучност с којом је гроф фон Даун наступио узбунила је свештенство које се побунило под изговором да се тиме увелико крше његове привилегије.

Многе тајне Конгрегације одржане су у Ватикану поводом намере да се формира Лига италијанских држава.²³ Папа је 5. јуна

²⁰ TNA, SP, 99/60, f° 77r; Венеција, 7. април 1713, постскрипtum уз писмо од 31. марта 1713; Кристијан Кол Едварду Луису.

²¹ TNA, SP, 99/60, f° 112v; Венеција, 26. мај 1713; Кристијан Кол ерлу Дармауту.

²² TNA, SP, 99/60, f° 116r; Венеција, 2. јун 1713; Кристијан Кол ерлу Дармауту.

²³ TNA, SP, 99/60, f° 119r; Венеција, 9. јун 1713; Кристијан Кол ерлу Дармауту.

1713. прешао у Гандолфо, решен да се извесно време повуче из јавног живота.²⁴ Рим је до средине јуна напустио највећи број кардинала и кнежева, који су се повукли на своја сеоска имања. Није било познато колико је дуго папа намеравао да остане у Гандолфу, када је из Мадрида у Рим стигао гласник с наредбом да сви Шпанци одмах напусте Папску државу. Лига италијанских држава требало је по суду папе и њему блиских људи да буде закључена на предстојећем Конгресу кога је Кол описао као „италијански трибунал“. Највеће несугласице на Апенинском полуострву изазвало је поседовање оних територија чији су владарске породице у међувремену изумрле (Мантова, Мирандола и Комачјо).²⁵ Убрзо након што су се почели правити планови о савезу италијанских држава, пројекат је напуштен због одбијања Луја XIV да прихвати улогу његовог заштитника. Познаваоци прилика оценили су да ће то питање поново постати актуелно након што Карло VI буде закључио мир с Француском.²⁶

Карло VI није скривао своје амбиције према према Сицилији, због чега је гроф фон Даун наредио обимне ратне припреме. Клемент XI остао је у Гандолфу, док је у Ватикан послао Фабриција Паолучија с налогом да управља градом и пословима Свете столице до његовог повратка. Папа је 24. јуна у Монталту посетио кућу Ливија Одескалџија, где је боравила бивша краљица Пољске, с којом је остао у разговору два сата (ТММ, 1713, XXIV/№6, стр. 227). У међувремену је јавност Рима узбуркана новом афером, чији је актер био отац Аугустини, оптужен за малверзације након што је у његовим одајама пронађено 10.000 круна за које се није знала тачна намена.²⁷

Папа се у Рим вратио 29. јуна, али без кардинала Анибала Албанија који је у међувремену био смењен с положаја. Маркиз де Приј који је једини од дипломата успео да задржи његову милост,²⁸ примљен је 30. јуна у аудијенцију која је трајала два сата. Том приликом амбасадору Карла VI саопштено је да може да остане у граду до доласка његовог наследника грофа Галаса. У исто време у Рим је стигла вест да је Парламент у Француској

²⁴ TNA, SP, 99/60, f° 122r; Венеција, 16. јун 1713; Кристијан Кол ерлу Дармауту.

²⁵ TNA, SP, 99/60, f° 122v.

²⁶ TNA, SP, 99/60, f° 130r; Венеција, 30. јун 1713; Кристијан Кол ерлу Дармауту.

²⁷ TNA, SP, 99/60, f° 128v; Венеција, 23. јун 1713; Кристијан Кол господину Лауренту.

²⁸ TNA, SP, 99/60, f° 134v; Венеција, 7. јул 1713; Кристијан Кол ерлу Дармауту.

донео одлуку о протеривању језуита (ТММ, 1713, XXIV/№7, стр. 272), што је претило да поремети односе с Ватиканом.

У циљу ефикаснијег заступања интереса Папске државе, Клемент XI сменио је представнике у појединим државама. За нунција у Напуљској краљевини послат је монсињор Вичентини,²⁹ а за нунција у Фиренци изабран је кардинал Карафа. У исто време чинило се да је на помолу окончање сукоба са Шпанијом.³⁰ Папа је искористио побољшање својих здравствених прилика да се позабави и другим проблемима у Папској држави. Објавио је Указ о одевању Римљанки током миса и других црквених служби, који је Кол оценио као „оштар и врло смешан“.³¹

Клемент XI није одустао од плана о потреби одржавања Конгреса свих италијанских држава на коме би, упркос мешању са стране, биле превазиђене све њихове размирице и обезбедила политичка неутралност полуострва. На то указује његова одлука да именује свог представника на том „нехуманом Трибуналу“. Чини се да је та решеност резултирала и одлуком о екскомуникацији неколико службеника војводе од Савоје,³² што је представљало увертуру у отворени сукоб са том државом. Папа је потом објавио други *Monitorio* (упозорење) усмерено против војводе, којим је најавио могућу екскомуникацију целог војводства у складу са Светим Каноном, који би обухватио све становнике без обзира на њихов положај и титулу. Савременици су наговештавали да је та опција могућа, будући да је војвода одбио сваки компромис. Ни размирице с Ђеновом од које је тражено да испоручи фратра Гранелија, до тада нису биле превазиђене.³³

Повод за нову аудијенцију маркиза де Прија представљало је именовање монсињора Стеле за бискупа Таранта по дозволи Карла VI, што је папа сматрао својим правом.³⁴ Ускоро је стигло писмо Карла VI у коме наводи да не намерава да повуче именовање, јер је раније обећао становницима Напуљске краљевине да ће

²⁹ TNA, SP, 99/60, f° 135r.

³⁰ TNA, SP, 99/60, f° 138v; Венеција, 14. јул 1713; Кристијан Кол ерлу Дармауту.

³¹ TNA, SP, 99/60, f° 142r; Венеција, 21. јул 1713; Кристијан Кол ерлу Дармауту.

³² TNA, SP, 99/60, f° 148v; Венеција, 28. јул 1713; Кристијан Кол господину Ајерсту.

³³ TNA, SP, 99/60, f° 154v; Венеција, 7. август 1713; Кристијан Кол господину Ајерсту.

³⁴ TNA, SP, 99/60, f° 156r; Венеција, 11. август 1713; Кристијан Кол господину Ајерсту.

сами моћи да бирају своје бискупе.³⁵ Клемент XI издао је декрет против Сената Касала, који је донео документ пун оптужби на рачун свог бискупа, а који је претходно екскомуницирао племство у тој области. То је додатно погоршало однос Ватикана и Савоје, док се сукоб са царем настављао. Како је Кол навео, поред тих, актуелни сукоби били су с Ђеновом због оштрине проповеди фратра Гранелија с Француском, због језуите Ђовенција, са Венецијом поводом речних пролаза и лука, и са Шпанијом „поводом многих ствари“.³⁶

Протерани бискупи из Напуљске краљевине нашли су уточиште у Ватикану. Сазвана је Конгрегација за Индулгенције, која је заседала пуних шест сати и на којој је одлучено да су мере против свештеника које је именовао Ватикан незаконите. Екскомуникација *in primo grado*³⁷ издата је против судија на Сицилији и свих оних који су учествовали у извршењу тих мера, посебно против бискупа Катаније. Војвода Савоје наставио је борбу против Клемента XI због црквених бенефиција, док је нови сукоб избио са Републиком Луком, на основу кога је Кол закључио да је папа у сукобу са сваком државом и владарем у Италији.³⁸ Конгрегација састављена од 16 кардинала почетком септембра донела је одлуку да сукоб с Напуљском краљевином мора што пре бити превазиђен.³⁹

За Карла VI 1713. није се показала успешном годином. Французи су поново прешли Рајну, Каталонија је била изгубљена, док је становнике Беча косила куга (Ward, 1908, стр. 451; Ottieri, 1728, III, стр. 420–423.). У тим околностима, Карло VI био је приморан на отварање нове рунде преговора са Француском. Овог пута за место њиховог вођења изабран је Раштат, замак мало удаљен од десне обале Рајне, у власништву удовице макргрофа Лудвига од Бадена. Преговори су отворени 27. новембра 1713, а вођени су између Еугенија од Савоје, као представника Карла VI, и Клода-Луја војводе од Вилара у име Луја XIV, који су поседовали пуна овла-

³⁵ TNA, SP, 99/60, f° 162r; Венеција, 18. август 1713; Кристијан Кол господину Ајерсту.

³⁶ TNA, SP, 99/60, f° 167v; ; Венеција, 25. август 1713; Кристијан Кол ерлу Дармауту.

³⁷ „У правом степену“.

³⁸ TNA, SP, 99/60, f° 178r-178v; Венеција, 1. септембар 1713; Кристијан Кол ерлу Дармауту.

³⁹ TNA, SP, 99/60, f° 185r-185v; Венеција, 8. септембар 1713; Кристијан Кол ерлу Дармауту.

шћења својих владара. Како би биле избегнуте сметње, сплетке и шпијунажа, што се дешавало током тих разговора држано је у строгој тајности. Захтевано је да Ландау остане у поседу Француске и да трошкове продужења рата сноси Карло VI, што је оцењено као неразуман захтев (Ward, 1908, стр. 452). Француска се, са своје стране, обавезала да Каталонији врати њена ранија права и привилегије.

Док је Италија била узбуркана наметањем односа верификованих у Утрехту, сукоб са Француском попримао је нову димензију. Почетком септембра на списку забрањених књига (*Index*), који је објављен у Ватикану нашао се *Нови завети* штампан у Паризу 1699. на француском језику. Осуду Ватикана стекла је и књига *Abrege de la morale de l'Evangelie, des Actes des Apostres, des Epistres de S[an]t Paul, des Epistres Canoniques...* објављена 1693. и 1694.⁴⁰ У штампи је већ почетком 1713. наговештена могућност таквог расплета алудирајући на *Нови завети на француском* за који је одобрење да се објави издао надбискуп Париза Луј-Антоан де Ноај (*ТММ*, 1713, XXV/№1, стр. 16).

У Беневенто је октобра 1713. године упало стотинак војника, о чему је обавештен и Клемент XI.⁴¹ Кол објашњава позадину инцидента наводом да су немачки војници послати из Напуља да би преузели неке затворенике.⁴² Управник Беневента одговорио је да ниједан владар, осим папе, нема право да издаје наређења. Немачки војници провалили су у затвор, док је њихов чин изазвао народ на побуну. У сукобу је страдало петоро Немаца и двојица становника Беневента, након чега се немачка јединица повукла. На вест о томе папа је позвао маркиза де Прија, са којим је остао у разговору пуна три сата. Послато је писмо Карлу VI у коме је наведено да је вицекраљ Напуља прекршио своја „световна овлашћења“.⁴³ Преузимање власти у Напуљској краљевини завршено је 31. октобра *Прокламацијом* којом је наређено да сви Французи у року од 15 дана напусте ову државу.

Нову претњу крхким односима на Апенинском полуострву изазвала је вест о смрти Великог војводе Тоскане Козима III Ме-

⁴⁰ TNA, SP, 99/60, f° 192v; Венеција, 22. септембар 1713; Кристијан Кол ерлу Болиндроку.

⁴¹ TNA, SP, 99/60, f° 214v; Венеција, 20. октобар 1713; Кристијан Кол виконту Болиндроку.

⁴² TNA, SP, 99/60, f° 216v; Венеција, 20. октобар 1713; Кристијан Кол господину Ајерсту.

⁴³ TNA, SP, 99/60, f° 214v-215r.

дичија (1670–1723), која је у Рим стигла почетком новембра 1713. Клемент XI одмах је послао тајне инструкције нунцију у том граду, које је однео секретар за индугенције монсињор Ђиролами. Иако се вест показала само као гласина, од значаја је пажња коју је она изазвала, приморавиши Кола да размотри цео низ њених могућих последица. Нестанак Великог војводе Тоскане недвосмислено је, по њему, претила да увуче Италију у нове сукобе. Кол је сматрао да би питање избора новог Великог војводе Тоскане било препуштено Французима и Немцима, чији је утицај у међувремену ојачао у појединим деловима Италије.⁴⁴

Почетком децембра 1713. Клемента XI поново је оборила астма, али се брзо опоравио решен да заврши послове пре новог напада.⁴⁵ У бреви Карлу VI обавестио га је о својој болести, сматрајући да неће поживети дуго. Том приликом препоручио је цркву заштити Карла VI кога назива „њеним браниоцем“. С кардиналом Јосефом-Емануелом Тремовилом који је отворено протезирао француске интересе, водио је разговор по питању права на инвеституру над Сицилијом. Папи је том приликом скренута пажња да су Немци били омражени од страновника Напуљске краљевине, једнако као од владара Француске, Шпаније и Сицилије. Клемент XI одговорио је у саркастичном маниру да ће узети у обзир француске предлоге након што војвода од Савоје буде у поседу обе Сицилије и када буде позвао пребегле бискупе да се врате.⁴⁶

Папа се поново обратио Карлу VI, препоручивши „са више топлине него раније“ Цркву и Свети Колегијум његовој заштити.⁴⁷ Цар је одговорио почетком 1714. године, али је садржај његовог писма Колу остао непознат. Размирице папе и Милана постале су до тада очигледне. У исто време, заплашена обимним ратним припремама вршеним у Османском царству, Венеција је одлучила да изглади односе са Светом столицом одлуком да Папској држави уступи право на коришћење појединих водених пролаза.⁴⁸

⁴⁴ TNA, SP, 99/60, f° 231v; Венеција, 10. новембар 1713; Кристијан Кол виконту Болинброку.

⁴⁵ TNA, SP, 99/60, f° 240r; Венеција, 1. децембар 1713; Кристијан Кол виконту Болинброку.

⁴⁶ TNA, SP, 99/60, f° 242v-243r; Венеција, 8. децембар 1713, постскрипум уз писмо од 1. децембра 1713; Кристијан Кол виконту Болинброку.

⁴⁷ TNA, SP, 99/60, f° 251v; Венеција, 22. децембар 1713; Кристијан Кол виконту Болинброку.

⁴⁸ TNA, SP, 99/60, f° 264v; Венеција, 12. јануар 1714; Кристијан Кол виконту Болинброку.

Крајем јануара 1714. са Сицилије је у Рим послат монсињор Пати са широким овлашћењима за покретање преговора на којима би сви спорови с Римом били превазиђени.⁴⁹ Клемент XI се након разговора са Патијем затворио неколико сати у Ватиканској библиотеци, проучавајући документа која су се односила на поседовање Сицилије. Након тога, прешао је у Сант Анђело где је наставио своја истраживања. Након тога, сазвао је 17. јануара Конзисторију, на којој је тражио мишљење кардинала о положају Сицилије, на којој се појавио у меланхоличном расположењу. Убрзо се повукао у своје приватне одаје, док су кардинали наставили да расправљају. Одмах је позвао кардинала Тремовила који је очекивао коначну одлуку Ватикана, у време када добри односи између Француске и Савоје нису представљали тајну. Клемент XI наговестио је да је ствар још увек подложна испитивању, али да је војвода Савоје запосео Сицилију без његовог пристанка, због чега мора бити *ipso facto* екскомунициран на основу буле *Cena Domini*.⁵⁰ Исте вечери, тог дана примљен је маркиз де Приј, док су Римом ширене гласине да папа планира да одобри војводи Савоје инвеституру над Сицилијом.⁵¹

Почетком фебруара 1714. кнез Еугеније од Савоје прогласио је француске захтеве неприхватљивим и напустио преговоре у Раштату. Карло VI није могао да закључи мир с Француском без пристанка државног Сабора (Дијете). Дијета је тражила да пошаље властите представнике у Раштат, што је цар одбио. Међутим, њени чланови нису били за продужетак рата. У одбрану интереса Немачке, наспрот Аустрији (која је чинила наследне земље Карла VI), цар је морао да пристане на склапање мира. Преговори у Раштату обновљени су и крунисани миром 7. марта 1714. године (Ward, 1908, стр. 452; Weber, 1890, стр. 273–310).

Најзначајнију одлуку која се односила на интересе највише католичке хијерархије окупљене у Ватикану представљао је члан IV тог уговора. Њиме су Немачкој враћене све области које су окупирани Французи, осим Алзаса. За време француске окупације Палатина у току „Орлеанског рата“ (1688–1690), Французи су показали висок степен нетолеранције према протестантима, фаворизујући отворено католике. Протестанти су приморани да

⁴⁹ TNA, SP, 99/60, f° 272r; Венеција, 26. јануар 1714; Кристјан Кол виконту Болинброку.

⁵⁰ Була против јеретика донета је априла 1713, након објављивања декрета Филипа V; TMM, 1713, XXIV/N°4, стр. 136.

⁵¹ TNA, SP, 99/60, f° 272v.

своје цркве деле са католицима или да их уступе. Иста одлука представљала је уједно кршење уговора у Вестфалији потписаног 1648. године. Четвртим чланом уговора у Раштату предвиђено је да у областима које су признате Француској буде уведена католичка вера, док је богослужење морало бити вршено на француском језику (Ward, 1908, стр. 453). То је представљало сигурну победу Галиканске цркве, што је Клемент XI навело да реагује. У начелу, уговор у Раштату представљао је највећим делом копију уговора у Рајсвику (1697), којим је завршен Рат Аугзбуршке лиге (1689–1697).

Уговор у Утрехту задао је ударац Ватикану који је тиме остао лишен права на инвестиру и прихода у значајним деловима Апенинског полуострва. У том погледу Раштат је додатно погоршао положај Свете столице која је током тих преговора настојала да се приближи Карлу VI, прогласивши га заштитником католичке цркве. Пјер Шони у процени положаја Аустрије, сматрао је да је Италија представљала „њену слабост“. У том делу Европе, Аустрија је након владавине Јосифа I (1705–1711) и поред добитака у Раштату и Бадену (7. септембра 1714), у време Карла VI почела да узмиче. То је представљало цену њених амбиција и чињенице да је била растрзана „између многих непомирљивих праваца“ (Chaunu, 1977, стр. 36).

ЗАКЉУЧАК

Уговори у Утрехту и Раштату утицали су на корениту промену распореда снага на Апенинском полуострву. Ватикан у време када се на челу католичке цркве налазио папа Клемент XI променом односа у свом окружењу генерално је остао оштећена страна. Прво велико разочарење наступило је склапањем уговора у Утрехту, на који је Ватикан реаговао вођен мотивима да сачува своје приходе које су нове световне власти у појединим државама, у првом реду Сицилији и Напуљској краљевини, увелико крњиле. Због тога се у то време, судећи на основу извештаја Кристијана Кола, у његовој политици примећују циљани покушаји приближавања Француској, упркос низу проблема које су њихове односе дуже време оптерећивали. Нова политичка карта Европе одређивана је на односу снага између Хабзбуршке монархије и Француске. Лични интереси и одбрана старих привилегија навеле су Клемент XI да до краја 1713. увиди да Карло VI представља много кориснијег савезника на дуже стазе, због чега је приближавање Француској било осуђено на пропаст. Зарад конкретних односа с Бечом, папа је морао да занемари сукобе који су из-

били поводом права на црквене приходе и инвестиру у Напуљској краљевини. Међутим, са Сицилијом где је успео да се учврсти Виторио Амадео II, то за дуже време неће бити случај.

Преписка Кристијана Кола из тог периода пуна је важних података, које он као учесник догађаја износи из визуре властитог угла посматрања. Он не само да је указао на колебање које у односима Ватикана са Паризом и Бечом постоји извештан период пре и после склапања уговора у Утрехту, већ открива и поједине претензије католичке цркве према Великој Британији, одлуком о избору примаса кардинала у време када је та држава одавно измакла контроли Свете столице. Постојање тог плана, уз одређени круг кардинала у Ватикану, који су били спремни да га подрже, јавила се опасност да се папа може умешати у решавање питања наслеђа британске круне, користећи у томе јакобитску опозицију. Све време свог боравка у Венецији, Кол је помно пратио дешавања у Ватикану, јер Велика Британија у том периоду а ни касније, није држала сталног представника у Риму, што његовој преписци даје пресудан значај.

АРХИВСКА ГРАЂА The National Archives, at Kew Gardens, London (TNA), State Papers (SP), 99[Venice] /60[Christian Cole, 1713–1714].

ШТАМПА ТММ, 1713, vol. XXIV = *The Present State of Europe: or the Historical and Political Monthly Merccury Giving an Account of all the Republick and Private Occurrences, Civil, Ecclesiastical, and Military, that the Most Considerable in evry Court, The Interest of Princes, their Pretensions and Intrigues. For the Month January 1713* (1713), vol. XXIV. London: Printed for Henry Rhodes at the Star.

ЛИТЕРАТУРА Atkinson, Ch. Th. (1908). The War of the Spanish Succession. Campaigns and Negotiations. In: W. Ward & al. (Eds.), *The Cambridge Modern History*, vol. V: *The Age of Louis XIV* (pp. 401–437). Cambridge: Cambridge University Press.

Kocić, M. (2014). Britansko-mletački odnosi pred Drugi morejski rat: diplomatija u službi trgovine. *Годишњак Филозофској факултету у Новом Саду* XXXIX-1, 59–68.

Коцић, М. (2015). Јакобити у Урбину 1718. године у светлости британско-млетачких односа, *Војно-историјски гласник*, №1 (2015), 9–22.

Kocić, M., i Dajč, H. (2014). Мјере за сузбијање епидемија на Апенинском Полуострву уочи Другог morejskog rata (1713–1714): свјedoчeње енглеских извора. *Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 56, 145–155.

- Lynn, J. (1999). *The Wars of Louis XIV, 1667-1714*. New York: Longman.
- Ottieri, F. M. (1728). *Istoria delle guerre avvenute in Europa e particolarmente in Italia per la successione alla monarchia delle Spagne dall' anno 1696. sino all' anno 1725*, vol. I-VI. Roma.
- Parker, R., & Merode Westerloo, J. P. E. (1968). *Military Memoirs of Marlborough's Campaigns, 1700-13* (D. Chandler, ed.). Barnsley: Greenhill Books.
- Pitt, G. H. (1971). The Pacification of Utrecht. In: J. S. Bromley (Ed.), *The New Cambridge Modern History, Vol. 6, The Rise of Great Britain and Russia, 1688-1715/25* (pp. 446-479). Cambridge: Cambridge University Press.
- Falkner, J. (2007). *Marlborough's Sieges*, Hamburg; Spellmount.
- Frey, M. (1976). A Boot of Contention: Franco-Austrian Conflict over Italy during the Early Years of the War of the Spanish Succession. *The Proceedings of the Third Annual Meeting of the Western Society for French History* 3, 118-126.
- Frey, M. (2004). The Treaties of Utrecht and European International System: Like the Peace of God, Beyond Human Understanding. *Studia Caroliensia* 3-4, 371-379.
- Frey, M., & Frey, L. (1978). A Question of Empire: Leopold I and the War of the Spanish Succession, 1701-1705. *Austrian History Yearbook* 14, 55-72.
- Frey, L., & Frey, M. (1995). *The Treaties of the War of the Spanish Succession: An Historical and Critical Dictionary*. Westport: Greenwood Press.
- Frey, L., & Frey, M. (2005). Peace of Utrecht (1713). In: *Oxford Bibliographies Online: International Relations*, New York: Oxford University Press, 2005. Retrieved from <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0101.xml?rskey=eMeUuP&result=1&q=utrecht#firstMatch>
- Freschot, C. (1716). *Histoire du Congres et de la Paix d'Utrecht, comme aussi de celle de Rastadt & Bade*. Utrecht: Guillaume van Poolsum.
- Chaunu, P. (1977). *Civilizacija klasične Evrope*. Beograd: Jugoslavija.
- Ward, A. W. (1908). The Peace of Utrecht and the Supplementary Pacifications. In: A. W. Ward & al. (Eds.), *The Cambridge Modern History, vol. V: The Age of Louis XIV* (pp. 437-459). Cambridge: Cambridge University Press.
- Weber, O. (1890). Der Friede von Rastatt. *Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 8, 273-310.

МАРИЈА В. КОСИЋ
UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOSOPHY

SUMMARY

VATICAN FROM UTRECHT TO RASTATT, FROM PERSPECTIVE OF CHRISTIAN COLE, REPRESENTATIVE OF ENGLAND IN VENICE

This work analyses the opinion of Vatican and Pope Clement XI (1700–1721) about new relations in Italy, that are consequences of Rastatt and Utrecht treaties. Archive materials from the National Archives in London, specifically reports of an England's representative in Venice were used. Since he regularly received reports from Rome, Naples and Sicily, Christian Cole regularly and dutifully informed London of occurrences in these states. Due to the mentioned fact, his correspondence provides a certain overview of events in Vatican, and some dispositions are opposed to those revealed by the historiography of this period.

The Utrecht Peace caused significant changes in the Apennine Peninsula, and Vatican was not prepared to accept them. Break-through of Austria into this part of Europe is, by all means, one of its most important consequences. One of pontiff's responses to changes on the political map of Italy was his approaching to Charles VI, whom he saw as a protector of the Catholic Church, in the period when the conflict with Louis XIV culminated because of his efforts to achieve autonomy for the Gallican church. After Rastatt, the Pope became deeply disappointed with Charles VI. This was bound to happen, since Charles VI tried to introduce the Kingdom of Naples into his sphere of interest, which was in conflict with Vatican's interest, and the approaching noticed during 1713 could not last for long, in the circumstances when the Pope had to fight for his endangered privileges.

KEYWORDS: Papal state (Vatican), Clement XI, Peace of Utrecht, Christian Cole, Carlo VI, Sicily, Napoly.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons

Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 |

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).